

Nr 179.

Av herr Westman m. fl., om skrivelse till Konungen angående lagstiftning rörande statskontroll över trustar och andra monopolistiska sammanslutningar av företag inom vårt näringsliv.

Sedan fråga om statsingripande med avseende å de monopolistiska sammanslutningarna flera gånger tidigare varit före vid riksdagen, väcktes densamma ånyo genom motion vid 1920 års riksdag.

I sitt över motionen avgivna utlåtande (nr 29) yttrade andra lagutskottet, att enligt dess mening läget icke vore sådant, att en definitiv lagstiftning i ämnet omedelbart borde ifrågasättas. Utskottet fann i stället det vara i första hand önskvärt att få till stånd en myndighet med andra och bättre möjligheter än en vanlig svensk kommitté att verkställa tillförlitliga utredningar om de monopolistiska sammanslutningarnas verkningar inom vårt näringsliv, speciellt med avseende å prissättningen å produkterna. På detta sätt skulle man, enligt utskottets uppfattning, erhålla erforderligt material för bedömandet av frågan om de åtgärder, som slutligen borde vidtagas. Utskottet förordade därför en provisorisk lagstiftning, som närmast avsåg att få till stånd en efter våra förhållanden organiserad myndighet med särskild befogenhet att inhämta erforderliga upplysningar. Givetvis kunde, fortsätter utskottet, en sådan myndighets verksamhet anses innebära en viss kontroll över de monopolistiska sammanslutningarna i vårt land, men denna kontroll skulle icke innesluta en självständig befogenhet för den ifrågasatta myndigheten att meddela sammanslutningarna anvisningar rörande skötseln av deras affärsdrift. I fråga om vilken ekonomisk verksamhet, som borde underkastas kontroll, anförde utskottet, att ehuru monopolföretag vanligast förekomme inom industri och handel, funnes intet avgörande skäl, varför monopolistiska sammanslutningar inom andra grenar av näringslivet skulle undantagas från en blivande lags tillämpning.

I enlighet med utskottets hemställan beslöt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utarbetande och framläggande, om möjligt till närmast därpå följande riksdag, av en provisorisk lag rörande statskontroll över trustar och andra monopolistiska sammanslutningar inom produktion, handel och transportväsen.

Vid föredragning inför Kungl. Maj:t av riksdagens skrivelse uppdrog justitieministern vissa riktlinjer för arbetet inom den kommitté, som på hans hemställan tillsattes för fullgörande av det uppdrag, varom riksdagen an-

hållit i sin skrivelse. Han yttrade härvid, att till en början torde böra undersökas, vilka lagstiftningsåtgärder kunde vara påkallade, för att ingående upplysningar rörande monopolistiska sammanslutningars förekomst och verksamhetsmetoder skulle erhållas. Det vore nämligen, såsom lagutskottet erinrat om, en allmän erfarenhet i de länder, där man gripit sig an med undersökningar rörande trustväsendet och dess urartningar, att tillförlitliga uppgifter ej kunde vinnas, utan att undersökningskommissionen utrustades med särskilda, vidsträckt befogenheter. Förhållandena torde härutinnan icke vara annorlunda i vårt land. Det kunde icke väntas, att en utredning av samma art, som den hittills hos oss bedrivna, skulle inom rimlig tid giva sådant resultat, att effektiva åtgärder kunde på grundval därav vidtagas.

Därest en särskild kommission upprättas, med i lag given befogenhet att infordra upplysningar i här ifrågavarande avseenden från olika slag av näringsföretag, kunde det emellertid, yttrade justitieministern vidare, ifrågasättas, att denna kommission tillika skulle erhålla uppdrag att själv fungera såsom en provisorisk inspektionsmyndighet. Såväl i Danmark som i England hade ett sådant system föreslagits. I anslutning till denna tankegång borde sålunda den ifrågasatta preliminära undersökningen avse även frågan, huruvida och i vilken omfattning en undersökningskommission, utrustad med de befogenheter, som förut antytts, skulle kunna lämpligen utöva verksamhet jämväl som provisorisk trustinspektion. Innan en mera definitiv plan med stöd av ett omfattande utredningsmaterial kunnat utarbetas för de åtgärder, som borde ifrågakomma gentemot de med monopolistiska sammanslutningar förenade missförhållanden, torde en blivande trustinspektions uppgift böra begränsas till att, där sådana missförhållanden i särskilda fall konstaterats, dels avgiva yttrande till Kungl. Maj:t angående arten av berörda missförhållanden med redogörelse, innehållande nödigt upplysningsmaterial, dels ock, där omständigheterna därtill föranleda, föreslå, att sagda redogörelse offentliggöres eller att särskilda åtgärder av statsmakterna vidtagas till skydd för konsumenternas intressen.

I enlighet med de sålunda inom riksdagen och statsrådet givna riktlinjerna var det betänkande med förslag till lag om vissa åtgärder beträffande monopolistiska företag och sammanslutningar avfattat, vilket avgavs av trustlagstiftningskommittén den 21 dec. 1921. Kommittén fann den utredning, som densamma framlade rörande förekomsten av monopolistiska företag och sammanslutningar tillräcklig för att visa, att dylika bildningar inom vårt näringsliv nått den omfattning och inom betydande grenar av detsamma utövade ett sådant inflytande på prissättning och omsättningsförhållanden, att åtgärder från statens sida med anledning härav vore påkallade.

Kommitténs förslag utsändes på remiss till ett betydande antal myndigheter och sammanslutningar inom näringslivet, vilka under våren 1922 inkommo med yttranden.

Ärendet har emellertid häfeft blivit vilande och icke föranlett något Kungl. Maj:ts förslag till riksdagen.

Den kris, som under de senaste åren hemsökt vårt näringsliv, har emellertid i fråga om de monopolistiska bildningarnas omfattning och inflytande på pris- och omsättningsförhållanden ej medfört sådana ändringar, att åtgärder från statens sida skulle blivit överflödiga.

Om trustlagstiftningskommittén rörande förhållandena under den tid dess betänkande avser fann sig böra framhålla, att på grund av dess begränsade befogenhet att inhämta upplysningar dess utredning i flera avseenden särskilt i fråga om prissättningen ej kunde göras så ingående som önskligt varit, gäller i fråga om den tid, som förflutit sedan trustlagstiftningskommittén slutade sin verksamhet, att kännedomen om de monopolistiska sammanslutningarna, deras omfattning, organisation och verksamhet blivit ännu ofullständigare.

Att i denna framställning göra ett försök att framlägga en utredning rörande nämnda förhållanden, kan givetvis ej ifrågakomma.

Det synes emellertid ej vara utan intresse att för komplettering av trustlagstiftningskommitténs redogörelse genom ett par exempel belysa utvecklingen under de senare åren inom ett par av de monopoliserade näringgrenar, som berörts i kommitténs betänkande.

I fråga om *galoschfabrikantkartellen* har kommittén sammanfattat vissa resultat av sin undersökning i en tabell, som meddelas (sid. 78) i dess betänkande. Tillökad med siffror för ytterligare två år erhåller tabellen följande utseende:

Aktiekapital, nettovinst (efter avskrivningar) och utdelning för medlemmar av galoschfabrikantkartellen åren 1911—1922.

År	Aktiekapital i 1,000 kr.	Därav		Nettovinst		Utdelning				Gratisaktier belopp i 1,000 kr.
		Stam. i 1,000 kr.	Prefer. i 1,000 kr.	i 1,000 kr.	i % av aktiekapitalet	å stamaktier i 1,000 kr.	%	Preferaktier i 1,000 kr.	%	
1911	4,000	3,570	430	819	20,5	300	8,4	—	—	—
1912	4,000	3,570	430	1,352	33,8	467	13,1	—	—	—
1913	4,000	3,570	430	1,207	30,2	535	15,0	—	—	—
1914	4,000	3,570	430	1,720	43,0	595	16,7	—	—	1,500
1915	5,500	5,070	430	3,402	61,9	1,355	26,7	—	—	900
1916	6,400	5,970	430	4,506	70,4	1,529	25,6	129	15	1,170
1917	7,570	7,140	430	1,695	22,4	1,065	14,9	22	5	3,000
1918	10,570	10,140	430	2,889	27,3	1,679	16,6	22	5	1,770
1919	*12,730	12,300	430	9,825	77,2	2,920	23,7	22	5	1,500
1920	14,230	13,800	430	7,568	53,2	3,560	25,8	22	5	—
1921	14,230	13,800	430	3,356	23,6	2,120	15,4	22	5	3,000
1922	17,230	16,800	430	4,605	26,7	2,675	15,9	22	5	700

¹ För vardera av åren 1911—16.

² Genom nyemission 390,000 kr.

Till ovanstående tabell må i anslutning till vad som anföres i kommitténs betänkande fogas följande kommentarier:

Galoschfabrikernas aktiekapital utgjorde år 1911 tillsammans 4 miljoner kr. (varav en del tillkommit genom utdelning av gratisaktier), eller resp. 1,5, 1,0, 0,8 och 0,7 milj. kr. för de fyra fabrikena. I ett av bolagen funnos preferensaktier till ett belopp av 0,43 milj. kr., år 1922 utgjorde de fyra bolagens sammanlagda aktiekapital 17,23 milj. kr. För de fyra fabrikena uppgick aktiekapitalet till resp. 9,0, 3,0, 2,43 och 2,8 milj. kr. För sistnämnda bolag ökades aktiekapitalet under år 1923 med 0,7 milj. kr.

Av hela ökningen i aktiekapitalet under de åtta åren från 1914 eller 13,23 milj. kr. hade endast 0,39 milj. kr. tillförts genom nyteckning, medan återstoden eller icke mindre än 12,84 milj. kr. utdelats i *gratisaktier* till aktieägarna. Av bolagen hade det största genom gratisaktier sexdubblat sitt aktiekapital (från 1,5 till 9 milj. kr.), det minsta hade fyrdubblat sitt aktiekapital (året 1923 blev aktiekapitalet femdubblat genom ny gratisemission), ett bolag hade tredubblat sitt och ett på samma sätt ökat sitt aktiekapital från 0,8 milj. kr. med 1,24 milj. kr. i gratisaktier till utgången av 1922.

Bolagens nettovinster hava i synnerhet under åren 1915, 1916 och 1919 varit betydande, uppgående till resp. 61,9, 70,4 och 77,2 procent av aktiekapitalet. Vissa år har nettovinsten för några av bolagen uppgått till 100 à 150 procent av aktiekapitalet. Sammanlagt hava nettovinsterna för åren 1911—1922 uppgått till 43 milj. kr. Av detta belopp hava enligt tillgängliga uppgifter under samma tid 19 milj. kr. kontant utdelats till aktieägarna. Förmodligen har dock den kontanta utdelningen varit större, men till vilket belopp kan ej uppgivas. Under åren 1911—1914 utgjorde utdelningen i genomsnitt respektive 8,4, 13,1, 15,0 och 16,7 procent. Åren 1915 och 1916 voro motsvarande siffror resp. 26,7 och 25,6 procent. För de båda följande åren sjönk utdelningen till resp. 14,9 och 16,6 %.

Efter att 1919 och 1920 ha utgjort 23,7 och 25,8 procent sjönk utdelningen åren 1921 och 1922 till resp. 15,4, 15,9 %.

Till belysande av dessa siffror må erinras därom att den kontanta utdelningen för 1920 å 25,8 % motsvarar minst 90 % å det kontant inbetalda stamaktiekapitalet och att de kontanta utdelningarna för 1921 och 1922 å resp. 15,4 och 15,9 % motsvara resp. 53,5 och 67,6 % å det kontant inbetalda aktiekapitalet. Erinrar man sig den svåra kris vår industri genomgått under de senare åren, framträder mot denna bakgrund här ifrågavarande industrirens gynnade läge. I fråga om en av fabrikena visar sig detta ännu tydligare av det förhållande, att dess utdelning år 1922 motsvarar minst 90 % av dess kontant inbetalade kapital.

Det synes vara tillräckligt att här beröra endast ytterligare en monopoliserad näringsgren nämligen *kvarnindustrien*. Rörande den konsolidering, som sammanslutningen mellan våra mjölkvarnar vann under världskriget och den närmaste tiden därefter, meddelas upplysningar i trustlagstiftningskommitténs betänkande. Under den kris i vårt näringsliv, som alltmer ut-

präglad framträtt under de senaste åren har sammanslutningen inom kvarnindustrien behållit sin starka monopolställning, särskilt i fråga om vetemjölproduktionen. Av denna, för så vitt den redovisas i den officiella industristatistiken, behärskar kvarnföreningen omkring 90 %. Som bekant har denna förening vid de förhandlingar, som statsmyndigheter under de senaste åren fört med densamma, vid flera tillfällen visat sin styrka. En närmare redogörelse för dessa underhandlingar och de ur det allmännas synpunkt föga betydande resultat de medfört synes ej här vara erforderlig. Visserligen har vid den förnyelse av kvarnföreningsavtalet, som ägt rum under senare delen av 1923 för en tid av 10 år, det nya avtalet ej biträtts av 3 förutvarande medlemmar, men föreningens monopolställning kan ej härigenom anses i väsentlig mån rubbad. Att en närmare kännedom om förhållandena inom kvarnindustrien skulle vara av synnerlig betydelse för det allmänna att erhålla till vägledning vid behandling av de för hela vårt folk viktiga problem, som äro förknippade med denna näring, torde vara en alltmär allmänt omfattad mening.

För närvarande är det omöjligt att lämna närmare upplysningar om kvarnarnas prissättningspolitik vid inköp av råvaror och vid försäljning av deras produkter liksom även deras vinster — såsom trustlagstiftningskommittén framhållit — undandraga sig ett exakt bedömande, då flertalet av företagen ha karaktären av familjebolag med avlöningar och tantiemer till familjemedlemmar i den tekniska och ekonomiska ledningen. Emellertid torde man utan överdrift kunna göra det uttalandet, att denna industri ej minst på grund av sin sammanslutning visat sig äga förmåga att överflytta de förluster, som förhållandena på den internationella spannmålsmarknaden berett densamma, på andra personer och därtill bereda sig en avsevärd vinst.

Under hänvisning till vad vi sålunda anfört, få vi vördsamt hemställa,

att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville till innevarande riksdag framlägga förslag till lagstiftning rörande statskontroll över trustar och andra monopolistiska sammanslutningar av företag inom vårt näringsliv.

Stockholm den 21 januari 1924.

Joh. Johansson.
Friggeråker.

K. G. Westman.

Ernst Svenson.

Oscar Ericson

Petrus Nilsson,
Gränebo.

Carl G. Schedin.

Karl Andersson
i Eliantorp.

